

מבט על, גיליון 1219, 27 באוקטובר 2019

האו"ם ואנטישמיות: אולי לא מה שחשבתם

מיכל חטואל-רדושיצקי

בחודש אוקטובר הציג הממונה מטעם מועצת זכויות האדם של האו"ם לענייני חופש דת או אמונה, בפני העצרת הכללית של האו"ם, דוח שהוקדש לתופעת האנטישמיות. ניתן לראות בדוח מאמץ מקיף להתמודד עם התופעה בקנה מידה עולמי. ממצאיו ומסקנותיו מעוגנים בנתונים שנאספו בפרק זמן של שלושה חודשים במהלך שנת 2019 (מארס עד מאי), והוא מתבסס על מידע שנאסף משחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים כאחד. עד כה בחר הממסד הישראלי להתעלם מהדוח כמעט לגמרי, בעוד ארגונים יהודיים מרחבי העולם אימצו אותו. נכון תעשה ישראל אם תשאף להציג בפני האו"ם עובדות מבוססות ואת הנרטיב שלה בנוגע לאירועים נבדקים רלוונטיים, ואף לאמץ פומבית את הדוח ולחתור להחדיר אותו לשיח הציבורי המקומי והבינלאומי. זאת, לצד חתירה של הממסד והחברה האזרחית בישראל באופן יזום לשיפור יחסי העבודה עם ארגונים יהודיים העוסקים באנטישמיות ולהגביר את שיתוף הפעולה עם האו"ם בנושא זה.

באמצע אוקטובר, ועל רקע העלייה באירועים האנטישמיים (שהומחשה היטב בפיגוע הירי האנטישמי שאירע בהאלה שבגרמניה ביום כיפור), הציג אחמד שהיד, הממונה מטעם מועצת זכויות האדם של האו"ם לענייני חופש דת או אמונה, בפני העצרת הכללית של האו"ם, דוח שהוקדש לתופעת האנטישמיות. שהיד הוא מומחה בלתי תלוי שמונה על ידי גוף הידוע בהטייתו נגד ישראל. הדוח מצדיק תשומת לב לא רק משום שהוא נושא חשיבות עבור ישראל ועבור קהילות יהודיות ברחבי העולם, אלא גם מכיוון שבאופן מפתיע, הוא מקצועי ומבוסס מחקרית. ככל הנראה, הדוח המדובר הוא אחד משני דוחות שנתיים שהוא מגיש. דוח מוקדם יותר מ-2019 קיבל את הכותרת: "מגבלות על הביטוי שהוטלו עקב דת או אמונה"; ואילו ב-2018 התמקדה עבודתו בקשר שבין חופש דת לביטחון לאומי וביחסי דת-מדינה. לכן, בהשוואה לדוחות האחרים, מחקר המוקדש אך ורק לגורמי האנטישמיות נראה יוצא דופן.

יצוין שאחמד שהיד עצמו קיבל את המנדט כשליח מיוחד לענייני חופש דת ואמונה בשנת 2016. לפני כן, בין יתר תפקידיו, כיהן פעמיים כשר החוץ של האיים המלדיביים. נטען נגדו שהוא מפגין הפליה שיטתית כלפי יהודים מחד גיסא, ומאידך גיסא שהוא פועל בשיתוף פעולה עם קבוצות שתדלנות פרו-ישראליות. ארגון זכויות האדם Euro-Med Monitor טען כי פנה בכתב לנציבות האו"ם לזכויות אדם בקריאה לחקור את התנהלותו של שהיד, ולהחליפו במידת הצורך.

אשר לדוח - בן 19 העמודים - בנושא אנטישמיות, הרי שניתן לראות בו מאמץ מקיף להתמודד עם התופעה בקנה מידה עולמי. ממצאיו ומסקנותיו מעוגנים בנתונים שנאספו בפרק זמן של שלושה חודשים במהלך שנת 2019 (מארס עד מאי), והוא מתבסס על מידע שנאסף משחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים כאחד. תהליך איסוף הנתונים כלל כמעט 20 מדינות מצפון אמריקה, מרכז אמריקה ואמריקה הלטינית, אירופה, הבלקן, המזרח התיכון וצפון אפריקה, דרום מזרח אסיה

ואוסטרליה. הנתונים הטכניים כבר מגלים שתי נקודות ראשוניות: ראשית, המחקר משתרע על שטח גאוגרפי רחב, הוא מייצג קהילות יהודיות ברחבי העולם, ובעל פוטנציאל להכיל נתונים עדכניים; שנית, נראה כי האו"ם, על 193 המדינות החברות בו, הוא הגוף ההולם ביותר לבצע סוג כזה של מחקר עולמי, בשל הגישה שפתוחה בפניו לשחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים, וכן על סמך החלטותיו הנותנות סמכות ומעטפת תומכת לשליחיו.

להלן חמש התרומות המרכזיות של הדוח:

1. הדוח מציע הבחנה ברורה בין שלושה סוגים של אנטישמיות: אנטישמיות שמקורה באידאולוגיה של ימין קיצוני המאמין בעליונות לבנה, אנטישמיות שמקורה באידאולוגיה אסלאמיסטית קיצונית, ואנטישמיות שמקורה בתפיסות עולם של שמאל קיצוני. ההבחנה הזו אינה חדשה, אולם הפקת קטגוריות מובחנות אלה כתוצאה ממחקר שדה דדוקטיבי שהתבצע בקבוצה כה אקלקטית של מדינות, מתקפת את קיומם של שלושת הסוגים. לכך יש גם השלכות חשובות על פיתוח ארגון כלים להתמודדות עם אנטישמיות ולדיוק בהתייחסות לגילויים השונים של אנטישמיות.
2. הדוח קובע בברור כי תופעת האנטישמיות נמצאת בעלייה, וכי שכיחותן של עמדות אנטישמיות היא משמעותית, אפילו במדינות שבהן יש אוכלוסייה יהודית מועטה או כלל לא. ברוח זו, הדוח מכיר באווירה של פחד הפוגעת בזכותם של היהודים לממש את דתם, ומדגיש כי המעשים המפלים כלפי יהודים אינם מוגבלים לאנשים פרטיים בלבד, אלא לעיתים הם גם שואבים עידוד מחוקים וממדיניות ממשלתית.
3. הדוח מציף את התופעה הניכרת של אי-דיווח (מסיבות שונות ומגוונות), לנוכח שכיחות האנטישמיות ברחבי העולם. תוספת חשובה לנושא זה, שעולה בדוח, היא היעדר קשר בין גורמי חברה אזרחית המנהלים מעקב אחר אנטישמיות לבין ארגוני האו"ם למעקב אחר זכויות האדם – מצב הפוגע ביכולתו של האו"ם למלא תפקיד מרכזי יותר במאבק באנטישמיות.
4. הדוח מציג עמדה כלפי הגדרת האנטישמיות של ארגון ה-IHRA (הברית הבינלאומית לזכר השואה), המכירה בה ככלי חינוכי ולא משפטי מועיל אשר "יכול להציע הכוונה חשובה לזיהוי אנטישמיות", וקורא למדינות לאמץ אותה. אישור זה להגדרה שנחשבת שנויה במחלוקת על ידי ארגוני חברה אזרחית מסוימים (במיוחד תומכי תנועת ה-BDS) הוא חשוב, במיוחד לנוכח ההצהרה המאזנת של השליח, המזכירה כי לפי ה-IHRA, ביקורת על ממשלת ישראל אינה אנטישמית, אלא אם היא מלווה בגילויי שנאה כלפי יהודים או בסטריאוטיפים אנטישמיים.
5. הדוח מטפל ב-BDS בפסקה אחת בלבד (מס' 18) מתוך סך 89 פסקאותיו. מבחינת התוכן, מציין השליח המיוחד את התפיסות השונות מאוד ביחס לגיטימיות של פעולת ה-BDS. הדברים כוללים תזכורת לכך שהחוק הבינלאומי מכיר בחרם כצורת ביטוי פוליטית לגיטימית מחד גיסא, וגינוי לביטויים המלווים את הקריאה לחרם ודוחים את זכותה של ישראל להתקיים מאידך גיסא. גישתו של הדוח לארגון ה-BDS מועילה אפוא משני טעמים: היא מניפה דגל אדום ביחס למדרון החלקלק שבין החרמת ישראל לבין מניעים וגילויים אנטישמיים, תוך מתן לגיטימציה עקרונית לפעולת חרם; והיא מייחסת לארגון

משקל פרופורציונלי סביר, בהשוואה לתופעה הרחבה יותר של אנטישמיות וביטויים אנטישמיים, המשפיעים על קהילות יהודיות ברחבי העולם.

עד כה בחר הממסד הישראלי להתעלם מהדוח ומלבד שגריר ישראל באו"ם, שפרסם הצהרה לא מדויקת הנוגעת אליו (ומציינת כי הדוח טוען ש"תנועת ה-BDS מעודדת אנטישמיות", למרות שלא נטען כך), אף משרד רלוונטי לא פרסם הודעה לעיתונות ולא ביקש להעלות את הדוח לסדר היום הציבורי הישראלי או הבינלאומי. בין אלה נכללים משרד החוץ; המשרד לענייני התפוצות – שבאופן טבעי עוסק באנטישמיות בשל השפעתה על יהדות התפוצות; או המשרד לעניינים אסטרטגיים – שהמאבק ב-BDS נמנה על תפקידיו ואשר כמעט במקביל לפרסום דוח האו"ם ברשת פרסם מחקר בן למעלה מ-90 עמודים הקושר בין BDS לאנטישמיות.

בניגוד לשתיקת הממסד הישראלי, ארגונים יהודיים מרחבי העולם וביניהם הקונגרס היהודי העולמי, הוועד היהודי האמריקני (AJC) והליגה נגד השמצה (ADL) – אימצו את דוח האו"ם. חלקם ציינו בגאווה את מעורבותם בתהליך המחקר של השליח המיוחד של האו"ם והודו לו אישית על מחויבותו. הבחירה של הקהילות היהודיות לשתף פעולה עם השליח, למרות גוף האו"ם הבעייתי שמאחוריו ולמרות הרקע הלא מושלם של השליח עצמו, היא דוגמה חשובה לכך ששיתוף פעולה עם האו"ם יכול להועיל לשני הצדדים.

לפיכך, מומלץ שלא אם קיימות טענות קונקרטיות וחזקות נגד שיתוף פעולה עם גופי האו"ם, ישראל תשאף להציג בפני ארגון זה עובדות מבוססות ואת הנרטיב שלה בנוגע לאירועים נבדקים רלוונטיים. שנית, בדומה לתפוצות היהודיות, גם ישראל צריכה לאמץ פומבית את הדוח ולחתור להחדיר אותו לשיח הציבורי המקומי והבינלאומי. פעולה זו תעודד את ההכרה הנדרשת בסכנות העומדות בפני קהילות יהודיות בתפוצות; תציג את הסולידריות הנחרצת של ישראל עם קהילות יהודיות ברחבי העולם, ותפגין הכרה ביכולת של האו"ם למלא תפקיד חיובי בסוגיות שנוגעות לישראל וליהודים. שלישית, לאור תפקידה של ישראל בשמירה על רווחתן של קהילות יהודיות ברחבי העולם, על הממסד והחברה האזרחית בישראל לחתור באופן יזום לשיפור יחסי העבודה עם ארגונים יהודיים העוסקים באנטישמיות ולהגביר את שיתוף הפעולה עם האו"ם בנושא זה. נקודה נוספת לבחינה מעמיקה היא פעילות לקידום מינוי נציג רם של האו"ם לנושא האנטישמיות, כפי שהמליץ אחמד שהיד עצמו.